

SCHIRM ANITA

Szegedi Tudományegyetem
schirm.anita@szte.hu
<https://orcid.org/0000-0002-4265-4147>

Schirm Anita: *Hát szóval ez egy ilyen érdekes terület.*
A magyarországi diskurzusjelölő-kutatás a kezdetektől napjainkig
Alkalmazott Nyelvtudomány, Különszám, 2026/1. szám, 93–107.
doi: <http://dx.doi.org/10.18460/ANY.K.2026.1.005>

Hát szóval ez egy ilyen érdekes terület **A magyarországi diskurzusjelölő-kutatás a kezdetektől napjainkig**

Well, so, this is such an interesting field. The history of discourse marker research in Hungary

The study reviews the main stages, research topics, and most important results of Hungarian discourse marker research over the past 35 years, from its beginnings to the present. The beginnings date back to the late 1980s, and the field has developed very dynamically since then, as shown by the growing number of publications. Discourse marker research in Hungary can be divided into four major periods, which do not differ sharply in terms of their topics or temporal boundaries, and which overlap.

The so-called preparatory phase lasted until the end of the 1980s, when the term *discourse marker* was not yet used and the word class was not systematically examined, but grammatical research on the elements belonging to them (e.g. Deme, 1984; Klemm, 1929; Simonyi, 1881, 1882) had already made observations relevant to discourse analysis, for example, it was established that these elements can also express the speaker's attitude to what is being said. At this stage, analyses mostly relied on written sources, as the role of spoken language was still marginal.

The actual research on discourse markers began in the late 1980s (Fábricz, 1986; Kiefer, 1988; Keszler, 1998; Németh T., 1998). Thanks to the pragmatic turn, researchers began to address the problems of defining word classes and their individual elements. The initial studies were still mainly theoretical, and issues such as the separability of semantics and pragmatics, the difference between cohesion and coherence, and the relationship between conjunctions and discourse markers were also discussed. The terminology was not yet uniform at that time, and elements belonging to the word class were referred to in various ways (e.g., *pragmatic conjunctions, particles*).

In the 2010s, new directions appeared in discourse marker research. On the one hand, the studies became empirical and corpus-based. The functional spectrum and synchronic status of more and more elements (e.g., *hát* 'well', *szóval* 'so', *vajon* 'whether', *ugye* (= tag question) 'isn't it', *mondjuk* 'say') were mapped, and the aspect of multimodality was also included in the analyses (cf. Abuczki, 2014). On the other hand, in addition to synchronic studies, historical analyses also began, and the combined treatment of contemporary and historical data became common. Thirdly, the patterns and roles of discourse markers across different text types were increasingly researched. One of the defining directions of research became the exploration of conversation-organizing and coherence-creating functions, as well as speaker attitudes, both text-type-dependent and -independent. By mapping the functional spectrum of elements, the refutation of linguistic superstitions related to discourse markers and the dissemination of scientific knowledge also became emphasized.

Nowadays, in the fourth era, applied linguistic aspects are in the foreground, and research is now interdisciplinary: it touches, among others, on mother tongue pedagogy (Hollóy, 2025), translation studies (Dróth, 2021), forensic text linguistics (Markó et al., 2024), and artificial intelligence-based automatic annotation (Furkó & Tóth, 2023; Marcsenkoné Kondacs, 2024).

Keywords: discourse markers, corpus analysis, text types, speaker's attitude

1. Bevezetés

A tanulmány az elmúlt több mint 35 év hazai diskurzusjelölő-kutatásának a főbb állomásait, kutatási témáit és eredményeit veszi sorra. A magyarországi diskurzusjelölő-kutatás kezdetei az 1980-as évek végére nyúlnak vissza, s a terület azóta igen dinamikusan fejlődött. Ezt a fejlődést jól mutatja, hogy *A magyar diskurzusjelölő-kutatás bibliográfiájában* (Schirm, 2020a) 2020-ban már 214 publikáció szerepelt, 2025 márciusában pedig a Magyar Tudományos Művek Tára (W1) a közlemények címében a *diskurzusjelölő* szóra való rákeresésre 156 közleményt listázott. A kapcsolódó munkák száma ennél is több, a Google Tudós (W2) szerint mintegy 818 publikációban jelenik meg a *diskurzusjelölő* terminus. Ezek az adatok egyértelműen mutatják, hogy kurrens kutatási területről van szó. A publikációk nagy száma miatt jelen bemutatás nem törekedhet a teljességre, de igyekszik felvonultatni a legfontosabb irányvonalakat. A tanulmány először röviden definiálja a diskurzusjelölőket, majd korszakokra bontva mutatja be a magyar diskurzusjelölő-kutatás egyes időszakainak jellegzetességeit.

2. De mik is azok a diskurzusjelölők?

A diskurzusjelölők a nyelvi elemeknek egy nehezen meghatározható körét alkotják. A tulajdonságaikról – az elméleti keretek különbségei miatt – még a kutatóik sem vélekednek teljesen azonosan. A különféle diskurzusjelölő-definíciókban felbukkanó, Furkó Bálint Péter (2020) által összegyűjtött, a legtöbb szerzőnél megtalálható ismérvek alapján a következőképpen írható körül a szóosztály. A diskurzusjelölők a diskurzus irányításában vesznek részt: szekvenciákat kötnek össze. Tájékoztató pontként, irányjelzőként szolgálnak a szövegben, ugyanis nyíltan jelzik a megnyilatkozások közti kapcsolatot, s a tagoló funkciójuk révén megkönnyítik az információ befogadását. Az összekötő szerepük miatt találóan a diskurzus ragasztóanyagainak is szokták őket nevezni (Zhao, 2014: 2108). Kontextusfüggőek, vagyis a jelentésük a szöveggörnyezet függvényében változhat. Szóban gyakrabban jelennek meg, mint írásban, s a beszédben gazdagabb szerepkörrel is rendelkeznek. Például diskurzusirányító szerepük is lehet: jelölhetik a szó átadását, a szó átvételét, valamint a beszédjog megtartását (Dér & Markó, 2007: 63), segíthetik továbbá a beszélgetés elkezdését és lezárását, valamint a kérdésfeltevést és a válaszadást. A diskurzusjelölők közé tartozó elemek nem grammatikai, hanem pragmatikai kategóriát alkotnak, így szintaktikai diverzitás jellemző rájuk. Az ebbe a szóosztályba tartozó elemek procedurális, vagyis műveleti jelentéssel rendelkeznek, azaz a jelentésük meghatározásához mindig figyelembe kell venni a kontextust is. A legnagyobb kihívást épp az jelenti a kutatásuk kapcsán, hogy multifunkcionális elemekről van szó. Valódi jolly jokerek, szinte bármit kifejezhetünk a segítségükkel, gondoljunk csak a *hát* elemre, ami többek közt bizonytalanságot, vonakodást, hezitálást, evidencialitást, következtetést, dicsekvést, méltatlankodást és incselkedést is tud jelölni (vö. Schirm, 2021). Ahogy a *hát*-hoz társított funkciók is mutatják, a diskurzusjelölők beszélői attitűdöt is képesek kódolni. Jelezhetik a beszélőnek a

mondanivalóhoz, a beszédpartnerhez vagy a szituációhoz való viszonyulását, de akár a tágabb kontextusra is utalhatnak. Olyanok, mint egy kis véleménybonbon: falatnyi mondanivalóba csomagolt beszélői attitűdök. A hatókörük változó: utalhatnak egy szóra, egy kifejezésre, egy tagmondatra, egy mondatra, egy bekezdésre, de akár egy egész szövegre is. Többnyire nem befolyásolják a megnyilatkozás propozicionális tartalmát, azonban emocionális és expresszív funkcióval rendelkeznek. A diskurzusjelölők eddig felsorolt jellemzőit Hansen az alábbi definícióba sűrítve határozta meg: a diskurzusjelölők „változó hatókörrel rendelkező, nem propozíciós, konnektív elemek, melyek kizárólag procedurális jelentéssel bírnak és a beszélőnek a hallgató felé irányuló instrukcióiként funkcionálnak annak érdekében, hogy a hallgató sikeresen integrálja a gazdaegységet a diskurzus koherens mentális reprezentációjába” (Hansen, 1998: 358, idézik Furkó, 2019: 20; Schirm, 2021: 18).

A szakirodalom szerint (pl. Dér & Markó, 2007; Fábricz, 1986; Kiefer, 1988; idézi Schirm, 2021: 22) a leggyakoribb magyar diskurzusjelölők közé a következők tartoznak: *aha, akár, azért, aztán, bár, bizony, csak, csakhogy, -e, egyáltalán, egyébiránt, egyébként, elvégre, éppenséggel, és, de, hát, hiszen, hm, így, illetve, ilyen, is, izé, jaj, lám, legalább, már, még, na, nemde, nemhogy, netalán, no, pedig, persze, pláne, sőt, szóval, talán, tehát, tényleg, tudniillik, tulajdonképpen, úgy, ugyan, ugye, ugyebár, úgymond, vagyis, vajon, valóban, viszont, voltaképpen*. A felsorolásból is látszik, hogy a fejezetcímekben szereplő *de*, valamint a tanulmány címébe szándékosan becsempészett *hát, szóval* és *ilyen* elemek is diskurzusjelölők, azaz az olvasók számára közvetítik a tanulmány írója által sugallni kívánt beszélői attitűdöket.

3. A diskurzusjelölő-kutatás korszakai

A magyarországi diskurzusjelölő-kutatás az alábbi négy nagyobb korszakra bontható, amelyek témáikat, illetve időbeli határaikat tekintve nem válnak el élesen egymástól, vannak köztük átfedések.

Az ún. előkészítő szakasz az 1980-as évek végéig tartott, amikor ugyan még nem használták a *diskurzusjelölő* terminust, és módszeresen sem vizsgálták a szóosztályt, de a hozzájuk tartozó elemekre vonatkozó grammatikai kutatások már tettek a diskurzuselemzés szempontjából is releváns megfigyeléseket, például megállapították, hogy ezek az elemek a beszélőnek a mondanivalóhoz való viszonyulását is kifejezhetik.

A tényleges diskurzusjelölő-kutatás az 1980-as évek végén indult meg. A pragmatikai fordulatnak köszönhetően a kutatók elkezdtek foglalkozni a szóosztály körülhatárolásának a problémáival, valamint egyes elemeivel. A kezdeti vizsgálatok még főként elméleti síkon mozogtak, s olyan kérdések is terítékre kerültek, mint a szemantika és a pragmatika elválaszthatósága, a kohézió és a koherencia különbsége, valamint a kötőszók és a diskurzusjelölők viszonya. A terminológia még nem volt egységes, a szóosztályba tartozó elemekre többféleképpen (pl. *pragmatikai kötőszók, partikulák*) is utaltak.

A 2010-es években új irányvonalak jelentek meg a diskurzusjelölő-kutatásban. Egyrészt empirikussá, korpuszalapúvá váltak a vizsgálatok, s a beszélt nyelvi adatoknál a multimodalitást is figyelembe vették, másrészt megkezdődött a diskurzusjelölők történetének a feltérképezése, s általánossá vált a jelenkori szinkrón és a diakrón adatok együttes kezelése, harmadrészt pedig a különböző szövegtípusok diskurzusjelölőinek a mintázatát és szerepkörét is egyre többen kutatták. Az elemek funkcionális spektrumának a feltárásával a diskurzusjelölőkhöz kötődő nyelvi babonák cáfolata is hangsúlyossá vált.

Napjainkban, azaz a legújabb korszakban pedig az alkalmazott nyelvészeti aspektusok vannak előtérben, s a kutatások ma már interdiszciplinárisak: érintik többek közt az anyanyelv-pedagógiát, a fordítástudományt, a kriminalisztikai szövegnyelvészetet és a mesterségesintelligencia-alapú automatikus annotációt is. Lássuk az egyes korszakokat részletesebben!

3.1. Az előkészítő szakasz

A magyarországi diskurzusjelölő-kutatás előkészítő szakasza az 1980-as évek végéig tartott. Az eddigi nyelvészeti munkákban a *diskurzusjelölő* terminusként, önálló kategóriaként nem volt jelen. A vizsgálatok ugyanis ekkor még grammatikaközpontúak voltak, s ez a funkcionális szóosztály a hagyományos nyelvtanok szófaj és mondatrész kategóriáinak nem feleltethető meg, hiszen a diskurzusjelölők nem grammatikai, hanem pragmatikai csoportot alkotnak. Nem mondható ugyanakkor, hogy az ide tartozó elemekkel egyáltalán ne foglalkoztak volna, csak az még nem rendszerszerűen történt. De már többek közt Simonyi Zsigmondnál (1881, 1882) és Klemm Antalnál (1928) is található utalás az egyes elemek bemutatásakor azok diskurzusjelölői szerepére, annak ellenére, hogy a diskurzusjelölővé válásuk, a grammatikalizáció még nincs részletesen tárgyalva. Klemm a *csakhogy*, *nemhogy*, *alighogy*, *pedig*, *penig* szavakat mondatpótlónak tartotta (1929: 98). A mondatpótlóknál a „főmondat nyelvileg nincs teljesen kifejezve; a nagyfokú érzelem, indulat ugyanis elnyomja azt a beszélő lelkében, vagy pedig a gyakori mondatbeli kapcsolat folytán az egész főmondat képzettartalma egy szóhoz tapad hozzá” (uo.). A ma diskurzusjelölőknek tartott nyelvi elemek státuszával Deme László (1984) is foglalkozott: „szupraszegmentális mondatféleségek”-ként tekintett rájuk. Vélekedése szerint az olyan elemek, mint a *persze*, *talán*, *vége* nem a valóságot fejezik ki, hanem a beszélőnek a mondandóhoz való viszonyulását közvetítik. A mondatnak grammatikailag nem részei, fölötte helyezkednek el, mintegy azt kommentálják (Deme, 1984: 96, részletesen lásd Schirm, 2022a).

A későbbi történeti és leíró grammatikákban, valamint szakcikkekben is szerepelnek néhol állítások az egyes elemek pragmatikai szerepeiről. Például Tompa József (1962) az *illetve*, *szóval*, *másrészt*, *sőt*, *vagyis*, *viszont* elemekkel foglalkozva megállapította, hogy ezek a szavak akár szabályos kötőszók is lehetnek, de olyan, lazábban a mondatba ékelt egységek is, mint a közbevetés, a módosító határozószó vagy a nyomatékos beszéd-töltelék. Ez utóbbi fogalom már

egyértelműen a diskurzusjelölőknek feleltethető meg. A cikkében Tompa arra is felhívta a figyelmet, hogy a kérdéses elemek különböző funkcióit nehéz elkülöníteni egymástól.

A diskurzusjelölő-kutatás előkészítő szakaszában az elemzések többnyire írott forrásokra támaszkodtak, s a beszélt nyelv szerepe marginális volt.

3.2. A diskurzusjelölő-kutatás kezdetei

A tulajdonképpeni diskurzusjelölő-kutatás kezdete az 1980-as évek végétől datálható. A funkcionális-pragmatikai fordulatnak köszönhetően a kutatók felismerik, hogy ezek az elemek nem a mondat propozicionális tartalmát változtatják meg, hanem a diskurzus szervezésében vesznek részt, valamint beszélői attitűdöket jelölnek. A szóosztályra használt terminusok ekkor még nem egységesek. Keszler Borbála (1998) a *közbevetések*, illetve a *bevezető szók és kifejezések* terminusokat használta, Fábri Károly (1986) és Kiefer Ferenc (1988) a *partikula* műszóval éltek, míg Németh T. Enikőnél (1998) a *pragmatikai kötőszó* szakkifejezés volt megtalálható. A kezdeti vizsgálatok még főként elméleti síkon foglalkoztak a diskurzusjelölőkkel, s a szóosztály körülhatárolásának problémáira koncentráltak, valamint a tulajdonságaikat igyekeztek feltérképezni. A terminológiai sokféleség még a későbbiekben is megmaradt. Dér Csilla Ilona 2009-ben a magyar szakirodalomból 29 különböző terminust (pl. *metainformációs operátor, konnektor, árnyaló partikula, modális partikula, társalgásszervező elem, diskurzuspartikula*) számolt össze e funkcionális kategória alá tartozó elemek megnevezésére.

A magyarországi diskurzusjelölő-kutatás beindulását konferenciák, illetve egyéb szakmai fórumok is segítették. 2008. november 11–12-én az *Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában* konferencia-sorozat keretében rendezték meg a *Diskurzus a grammatikában – grammatika a diskurzusban* című konferenciát, amelyen már 5 előadás is kapcsolódott a diskurzusjelölőkhöz. Az előadások írott változata a konferenciával azonos című kötetben (Keszler & Tátrai, 2009) jelent meg. 2011. május 7-én pedig egy kerekasztal-beszélgetést rendeztek az ELTE-n a diskurzusjelölőkről, amelyen beszélgető felekként 6 kutató, Csűry István, Dér Csilla Ilona, Gyuris Beáta, Kugler Nóra, Németh T. Enikő és Schirm Anita vett részt. A szakmai diskurzus középpontjában elméleti kérdések álltak: a szóosztály körülhatárolásáról, a nyelvi leírásban való elhelyezéséről, más kategóriákkal (pl. diskurzusdeixis, kötőszavak, pragmatikai jelölők) való kapcsolatáról, a diskurzusjelölők leírásának fő nehézségeiről, valamint az egyes kutatók által választott elméleti keret előnyeiről folyt a beszélgetés.

3.3. A 2010-es évek új irányai: empirikusság, korpuszalapúság, történetiség

A diskurzusjelölő-kutatásba új lendületet és új irányokat hoztak a 2010-es évek, amikortól kezdtek empirikussá, korpuszalapúvá válni a vizsgálatok. Egyre több elem (pl. *amúgy, hát, szóval, vajon, ugye, mondjuk*) funkcionális spektruma és

szinkrón státusza lett feltérképezve, s az elemzésekbe a multimodalitás szempontja is bevonódott (vö. Abuczki, 2014). Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy a beszélt nyelvi műfajoknál nem csupán az a fontos, hogy mi hangzik el, hanem az is, hogy az hogyan történik. Stand-up comedy felvételeknek az ELAN programmal való annotálása azt mutatta, hogy a hangsúly, a hanglejtés, a tempó, valamint az előadó gesztusai is hozzájárulnak a humor felépítéséhez, s a diskurzusjelölők különböző funkciói a multimodális jegyek segítségével is elkülöníthetők. Például a magyarázó *hát*-nál a humorista a mellkasához emeli a kezét, míg a töprengő *hát*-ot fejbakarással imitálja (Schirm, 2015).

Már az előző korszakban, a 2000-es évek elejétől kezdődően is foglalkoztak a diskurzusjelölők közül néhányval [pl. a *lám* (Bakró-Nagy, 2003), a *mellesleg*, a *más szóval* (Dér, 2005), az *úgymond* és a *hogy úgy mondjam* (Dömötör, 2008a, 2008b) elemeknek] a történetével, s kezdett általánossá válni a szinkrón és a diakrón adatok együttes kezelése. Egyre több elem (pl. a *hát*, az *-e*, a *szóval*, a *vajon*) története és szinkrón státusza lett feltérképezve (Schirm, 2021), s a két évente megrendezésre kerülő *Nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei* konferencia előadásainak is egyre nagyobb szeletét teszi ki ez a szóosztály. Csak néhány témát említve az elmúlt évekből: Varga Mónika (2024) az evidencialitás- és attitűdjelölőkkel foglalkozott, s Bethlen Miklós emlékiratait és leveleit hasonlította össze több mint 20 markert vizsgálva. Dér Csilla Ilona (2024) a *hát ha/hátha* kialakulását elemezte, Schirm Anita (2022b) pedig a *bezzeg* történetét és jelenkori szerepkörét tárta fel. A történeti irányultságú pragmatikai kutatásokban vezérelv volt az egyöntetűség/azonosság elve (lásd pl. Sárosi, 2003: 445), amely szerint a nyelvi változások feltérképezéséhez a jelenkori folyamatokat is érdemes segítségül hívni, s nyelvhasználati tényezőket is figyelembe venni. Továbbá a diskurzusjelölők segítségével a szövegtípusok története is megrajzolható, valamint párhuzam vonható az elemek kialakulása, illetve a gyereknyelvben történő megjelenésük közt (részletesebben lásd Schirm, 2025).

A diskurzusjelölő-kutatások egy újabb irányvonala az elemek funkcióinak, illetve a hozzájuk kapcsolódó beszélői attitűdöknek a különféle szövegtípusokban való feltérképezése volt. Vizsgálták a diskurzusjelölőket többek közt az osztálytermi kommunikáció szövegeiben (V. Raisz, 2002), parlamenti beszédekben (Schirm, 2009), tárgyalótermi diskurzusokban (Dobos, 2010), érvelő érrettségi dolgozatokban (Kertes, 2011), stand-up comedy szövegekben (Nagy, 2016), valamint forgatókönyvekben (Furkó, 2019). A kutatások már az új, digitális szövegtípusokra is kiterjedtek: elemezték a diskurzusjelölőket fórumhozzászólásokban (Dér, 2008), online játékokban (Viszket, 2020) és vlogokban (Ignác, 2021) is. A vlogoknál többek közt a diskurzusjelölők is árulkodnak a szöveg megtervezettségéről, utólagos megszerkesztettségéről. Ignác Márk (2021) 6 magyar vlogger (Dancsó Péter, Szirmai Gergely, Papp Inez Hilda, Magyarósi Csaba, Viszket Fruzsina, Maris) 193 percnyi anyagát elemezve megállapította, hogy a vloggerek előszeretettel használnak mondandókezdő

diskurzuszjelölőket: a vágások nagyjából felénél ilyeneket alkalmaznak. A leggyakoribb diskurzuszjelölők az említett személyeknél a *hát*, a *na*, a *szóval*, a *viszont* és az *úgyhogy* voltak. Szintén szándékosság fedezhető fel a filmsorozatok szereplőinek szájába adott diskurzuszjelölőknél is. A forgatókönyvírók a különböző karakterek jellemzőit ezekkel az elemekkel is érzékeltetik. A *Jóbarátok* (az eredetiben: *Friends*) szituációs komédiában a diskurzuszjelölők is tükrözik a szereplők személyiségjegyeit. Például Phoebe-re, a különc, elvarázsolt, szabadszellelű művészre az érzelmkifejező elemek a jellemzőek, a tudós paleontológus Ross a diskurzuszjelölőket főként magyarázatra, egyértelműsítésre és visszajelzés kérésére használja, a fanyar humorú, adatfeldolgozó Chandlernél pedig a szarkazmust jelző elemek túlsúlya figyelhető meg (Bús, 2025).

A különféle szövegtípusok diskurzuszjelölőinek a funkcionális spektrumának a megrajzolása nyomán az elmúlt két évtizedben azt is elkezdték vizsgálni, hogy az elemek közül melyek kötődnek erősen bizonyos szövegtípusokhoz, s melyeknek milyen szerepkörei tekinthetők szövegtípus-függetleneknek. A kutatások időrendjében lássunk ezek közül az eredmények közül is néhányat!

Kugler Nóra (2008) a *talán* és az *esetleg* elemek funkcióit írott és beszélt nyelvi szövegekben vizsgálta. A kutatása beszélt nyelvi korpuszát az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszékének Beszéltnyelvi Gyűjteményének VI. és VII. kötete, 11 beszélgetés és 5 szabad előadás adta, írott korpuszként pedig a Magyar Nemzeti Szövegtárat használta. Az elemzés azt mutatta, hogy funkcionális eltérések vannak a két szövegtípus között mindkét módosítószónál: a beszélt nyelvi korpuszban nagyobb arányban fordultak elő nem modális, pragmatikai szerepben, interperszonális funkcióban, illetve indirekt módon (Kugler 2008: 210).

Vargáné Kiss Katalin (2012) különböző műfajú pénzügyi szakszövegekben (éves jelentésekben, általános üzleti feltételekben, szindikált hitelszerződésekben) nézte meg a diskurzuszjelölők kommunikatív funkcióit, s azt találta, hogy ezek a műfajra jellemző logikai kapcsolatokat tükrözik. Az éves jelentés leíró/elbeszélő szövegtípus, így benne az információk egymás utáni kapcsolását jelző elemek, valamint az üzleti év teljesítményét az előző évvel összevető összehasonlító diskurzuszjelölők dominálnak. Az általános üzleti feltételekben a feltétel kifejezése a legmarkánsabb, s a többszavas diskurzuszjelölők a jellemzőek, míg a szindikált hitelszerződésekben az utalás és hivatkozás funkcióját betöltő elemek a gyakoriak.

A diskurzuszjelölők és a kötőelemek teljes mintázatának a feltérképezésével Götz Andrea (2019) is foglalkozott, aki írott és beszélt, mediált és nem mediált diskurzuszokat elemzett. A korpusza négy magyar európai parlamenti diskurzusból (eredeti magyar felszólalások, eredeti magyar felszólalások normalizált írott változata, magyarra tolmácsolás, magyarra fordított felszólalások) állt. Vizsgálata megerősítette azt, a nemzetközi kutatásokban is megfigyelt jelenséget, hogy a tolmácsolás diskurzusz szignifikánsan több diskurzuszjelölőt és kötőelemet tartalmaz a fordított diskurzusznál (Götz 2019: 309). Az a feltevése

viszont, hogy a tolmácsolt és beszélt, valamint a fordított és írott diskurzusok jobban hasonlítanak egymásra, mint a tolmácsolt és fordított, valamint az eredeti és a normalizált diskurzusok, a vizsgált korpuszon nem igazolódott be (uo.).

Furkó Bálint Péter (2019) forgatókönyvek, tankönyvek és irodalmi szövegek párbeszédeiben vizsgálta a diskurzusjelölőket, és azt találta, hogy a szkriptelt beszélgetésekben inkább a diskurzuspragmatikai viszonyokat kifejező elemek jellemzőek, nem pedig az időhúzást, téves kezdést, szóváltoztatást jelölőek.

Dér Csilla Ilona (2020) az ellentétes diskurzusjelölőket és társulásaikat az építészeti műszaki szaknyelvben és tudományos szakszövegekben elemezve az elemek terület- és (al)műfajfüggő sajátosságaira mutatott rá. A két szövegtípus eltérően használja az ellentétes diskurzusjelölőket és társulásaikat: az építészeti műszaki szaknyelv kerüli őket, a tudományos szakszövegek azonban előszeretettel használják ezeket az alakulatokat. A különbség abból is ered, hogy az építészeti szövegekre a narratív részek jellemzőek, a tudományos szakszövegekben pedig az érvelés a domináns. A szerző arra is rávilágított, hogy a tudományos alkorpuszban a területi régiók szerinti nyelvváltozatok közt is különbségek mutathatók ki az ellentétes diskurzusjelölő-társulások gyakoriságát tekintve: az *azonban mégsem* és az *ugyanakkor azonban* a szlovákiai alkorpuszban a leggyakoribb, a *deviszont* és a *pedig mégis* a kárpátaljai, a *de mégis* pedig a vajdasági szaknyelvben fordul elő legtöbbször.

A diskurzusjelölők és a szövegtípusok kapcsolatát mutatja be a *Diskurzusjelölők szövegeken innen és túl* monográfia (Schirm, 2021) is. A szerző intézményességükben és céljukban is különböző beszélt nyelvi szövegekből állította össze a korpuszát. Intézményes szövegtípusként 20 tanórát elemzett, a félintézményes diskurzusok közül 3 szövegtípust vizsgált: egyrészt a Szögedi Szociolingvisztikai Interjú 3 felvételét, másrészt televíziós politikai vitaműsorokat, harmadrészt pedig call centeres beszélgetéseket. Ezek mellé egy spontánnak tűnő, de valójában megtervezett szövegtípusból, a stand-up comedyből is került be 2 órányi előadás a korpuszába. Az elemzés azt mutatta, hogy az egyes szövegtípusok a szöveg formalitásából és céljából adódóan különböznek a diskurzusjelölők gyakoriságát és szerepköreit illetően, s a szövegtípusok prototipikus tulajdonságai visszatükröződnek a diskurzusjelölőkben. Ám az is kiderült, hogy nemcsak a szövegtípusok határozzák meg az elemek mennyiségét és funkcióját, hanem a beszélőknek a szerepei is: a különféle szövegtípusokban az eltérő szereplők más arányban és más funkcióban használják nemcsak a különböző diskurzusjelölőket, de még ugyanazokat az elemeket is. Az osztálytermi korpusznál jól elkülönült egymástól a tanárok magyarázatainak és a diákok válaszáinak a diskurzusjelölő-használata, a szociolingvisztikai interjúnál a terepmunkások és az adatközlők megnyilatkozásainak diskurzusjelölői közt volt különbség, a politikai vitaműsoroknál mások voltak a műsorvezetők és a vitapartnerek által használt elemek, a call centeres beszélgetéseknél pedig az operátor és a betelefonáló szerepének jellegzetességei mutatkoztak meg a diskurzusjelölőkben. Ez utóbbi

szövegtípusnál az egyik legfontosabb különbség az volt, hogy míg az operátor tárgyilagosságra, problémamegoldásra, folyamatos visszajelzésre és udvariasságra törekszik a használt diskurzusjelölők által is, addig a betelefonálók megnyilatkozásaiban az érzelemdús elemek dominálnak.

Az empirikusságból és a korpuszalapúságból, valamint az elemek funkcionális spektrumának a feltérképezéséből adódóan a diskurzusjelölőkhöz kötődő nyelvi babonák cáfolata is előtérbe került, s megkezdődött a korábban „töltelékszavaknak” titulált elemek funkcionális gazdagságának a bemutatása, s a hozzájuk kötődő nyelvi babonáknak (pl. a *Hát-tal nem kezdünk mondatot!* álszabálynak) a cáfolata. A különféle szövegtípusból származó példák elemzése ugyanis egyértelműen mutatja, hogy a kérdéses elemek nem funkciótlanok, hanem különféle szerepkörökkel rendelkeznek (vö. Schirm, 2011). Dér Csilla Ilona (2010: 160) ezért a beszéd-töltelék/töltelékszó fogalmának a szűkítését és pontosítását a következők szerint javasolta: „amennyiben az adott elem bármilyen azonosítható nyelvi funkcióval bír, vagyis szintaktikai és/vagy szemantikai és/vagy grammatikai és/vagy pragmatikai-szövegszervezési, esetleg a beszédprodukcióval összefüggő funkciója van, már nem nevezhető töltelékelemnek”.

A diskurzusjelölőkkel kapcsolatos kutatási eredmények is elkezdtek nagyobb nyilvánosságot kapni, amelynek eredményeként a laikus nyelvhasználók is hallhattak arról, hogy ezek az elemek nem kerülendők, nem hibák, hanem a kommunikáció szükségszerű részei. A hozzájuk kötődő stigmatizáltság csökkentéséhez hozzájárulhattak az *Édes Anyanyelvünk* televízió- és rádióműsor adásai, amelyekben szó esett többek közt a nyelvi babonákról, a redundanciajelenségekről, a töltelékszavakról, valamint egyes nyelvi elemekről, például az *izé*-ről, a *hát*-ról, a *szóval*-ról és a *deviszont*-ról. Igen nagy olvasottságot ért el a Tinta Könyvkiadó blogjáról átemelt, s az *Index* főoldalán megjelent *Tekintsük hát végig a „hát”, „szóval”, „izé” szavakat* című tudományos ismeretterjesztő írás (Schirm, 2020b), s a *Nyelv és Tudomány* portálon (W3) is volt egy 14 részből álló sorozat a diskurzusjelölőkről. Megemlítendő még a *Nyelvészet mindenkinek* YouTube-csatornán lévő, 18 videót tartalmazó *Nemtöltelék töltelékszavak* című lejátszási lista (W4) is, amely közérthető formában mutatja be a szóosztályt. Az egyik legstigmatizáltabb elemről, az *izé*-ről pedig az *Alkalmazott Nyelvtudomány* 2025/1-es számában Gósy Mária és Vladár Zsuzsa is írtak.

3.4. Mire alkalmasak a diskurzusjelölők? – Néhány alkalmazott nyelvészeti aspektus

A diskurzusjelölőkre vonatkozó ismeretek bővülésével előtérbe kerültek az alkalmazott nyelvészeti aspektusok. A szóosztállyal egyre intenzívebben kezdtek el foglalkozni az anyanyelv-pedagógiában (Hollóy, 2025), a fordítástudományban (Dróth, 2021), a kriminalisztikai szövegnyelvészetben (Markó et al., 2024), s megkezdődött a diskurzusjelölők mesterséges intelligencia-alapú automatikus

annotációja is (Furkó & Tóth, 2023; Marcsenkoné Kondacs, 2024). Lássunk ezekből a területekből és eredményekből is egy kis ízelítőt!

A diskurzusjelölők az egyik nyelvről a másikra történő fordítás során kihívást jelentenek, ugyanis nem a lexikális jelentésüket, hanem a használati körüket kell visszaadni. Ám a különböző nyelvek diskurzusjelölői közt nincs 1:1 megfelelés (Furkó, 2014). „Nem minden diskurzusjelölőnek van ekvivalense egy másik nyelvben”, illetve a használatuk gyakorisága is eltérő (Heltai, 2013: 37). A diskurzusjelölők fordítási adatokon végzett elemzése, azaz az ún. fordítási módszer segítségével a diskurzusjelölők funkcionális spektruma szélesebb körben vizsgálható (Furkó, 2012: 139–140). Valamint a nyelvtanulás és a fordítás pragmatikai aspektusai is explicitebbé tehetők. Dróth Júlia (2021) a kontrasztív nyelvészet és a diskurzuselemzés módszereivel vizsgálta az *ironically* kifejezés funkcióját és jelentését, valamint korpuszkutatással feltárta a kifejezés előfordulási gyakoriságát az angol nyelvű szövegekben, a különböző fordítási variációkat (pl. *ironikusan, ironikus módon*) a magyar fordításokban, illetve a magyar megfelelők előfordulási környezetét is bemutatta a magyar nyelven írt szövegekben. Az *ironically* kapcsán a szerző érintette a nyelvi és fordítási normáknak, valamint a fordítói kompetenciáknak a változását is.

A *Mik ezek a kis izék?* címmel 2022. május 14-én Pécsen rendezett MID-nap témája is a diskurzusjelölők pragmaszemantikai szempontú leírása és a szóosztály oktatása volt. Az előadásokon szó esett többek közt az *is* és a *szintén* diskurzusjelölő tanításáról (Futó et al., 2022–2023), a *csak* partikulának a külföldiek számára készült *MagyarOK* A1 és A2 kötetekben való megjelenéséről (Hagymási, 2022–2023), míg a műhelyfoglalkozások egyikén arról gondolkodtak közösen a résztvevők, hogyan lehet a diskurzusjelölőket a magyarul tanuló felnőtteknek bemutatni (Dóla & Huszics, 2022–2023), míg egy másik foglalkozás (Szabó et al., 2022–2023) a gyermekkori magyartanulás viszonylatában tárgyalta a szóosztályt. A MID-napon elhangzottak írásos változata a *Hungarológiai Évkönyv* összevont, 23–24-es számában olvasható. Az *Anyanyelv-pedagógia* folyóiratban is egyre több tanulmány foglalkozik részben vagy egészben a diskurzusjelölőkkel (*is*). Pomázi Bence (2022) például valós, kipróbált tanórák tapasztalatainak a bemutatásával a diskurzusjelölőknek a középiskolai tananyagba való integrálását ismertette. A munkája a gyakorlati hasznosságán kívül új megfigyeléssel is szolgált. Kiderült, hogy a 11. osztályos diákok a stilisztikailag leginkább jelöletlen diskurzusjelölőket (pl. *így, aztán, na*) a szüleik generációjához társítják, saját generációjukra a szlengesebb, rövidített kifejezéseket tartják jellemzőnek (pl. az *akkor* elem *akk* formáját), míg a nagyszülők korosztályához a szerkezetesebb (pl. *ugyan már*), archaikusabb (pl. *tán, ugyan*), illetve enyhítő kifejezéseket (pl. *teringettét*) kapcsolják. A diskurzusjelölők alkalmazott nyelvészeti vonatkozásai kapcsán nemcsak a szóosztály tanítása kerül elő újabban témaként, hanem a diskurzusjelölőknek az oktatási folyamatban betöltött szerepe is. Hollóy Zsolt (2025) szinkrón és jelenléti tanórák párbeszédeiben vizsgálta a tanári diskurzusjelölők fatikus funkcióit. Az

eredményei segíthetik a tanárokat a diskurzusjelölők használatához kapcsolódó tudatos stratégiák kialakításában, amelyekkel a pedagógusok hatékonyabban képesek fenntartani a kapcsolatot a tanulóikkal.

Egy másik alkalmazott nyelvészeti terület, a kriminalisztikai szövegnyelvészet is megjelent a diskurzusjelölőkre irányuló kutatások közt. Markó Alexandra, Főző Eszter és Grácsi Tekla Etelka 2022-es vizsgálata a hazai szakirodalomban elsőként elemezte a diskurzusjelölők használatát a profilalkotás szempontjából. Három csoportfaktort, a nemet, az életkort és a végzettséget nézték négy beszédfeladatban (interjúban, összefoglalóban, véleményben és társalgásban). Azt találták, hogy a diskurzusjelölők használata idiolektális sajátosságokat mutat, azaz összességében az egyes diskurzusjelölők gyakorisága jellemző az adott beszélőre. Kiderült továbbá, hogy a beszédminta terjedelmétől is függ az egyes elemek előfordulása. Az általuk elvégzett vizsgálat azt mutatta, hogy önmagukban a diskurzusjelölők nem elegendők a profilalkotáshoz, ám az egyéni nyelvhasználat feltérképezéséhez hozzájárulhatnak.

Az újabb kutatási területek közt a mesterségesintelligencia-alapú automatikus annotáció is jelen van. Furkó Bálint és Tóth Ágoston (2023) azt vizsgálták, hogy a mesterséges intelligencia milyen hatékonysággal képes felismerni és egyértelműsíteni a diskurzusjelölőket. Két módszert hasonlítottak össze: a statisztikai és szabályalapú USAS rendszert, valamint a neurális gépi tanuláson alapuló BERT modellt. Mindkét eszköz képes volt azonosítani az elemek diskurzusjelölői és nem diskurzusjelölői előfordulásait. Az USAS 9%-os hibahatáron belül tette meg 400 vizsgált elemnél, a BERT pedig a manuális klaszterezési vizsgálatához előállított t-SNE vizualizáció segítségével további, funkcionális különbségeket is meg tudott jeleníteni. Mindkét eszköznél különbségeket lehetett megfigyelni az egyetlen elemből álló, valamint a többelemű diskurzusjelölők címkézési és klaszterezési pontosságában. A szerzők rávilágítottak arra is, hogy a diskurzusjelölők felismerése komoly kihívás, ám a modern nyelvi modellek jelentős előrelépéseket hozhatnak ezen a területen.

A diskurzusjelölők terén a modellalkotást és a gyakorlati hasznosíthatóságot ötvözte Marcsenkoné Kondacs Flóra (2024), aki a *hát*, az *izé* és az *ugye* diskurzusjelölők jelentéseinek ábrázolását oldotta meg az általa kibővített Natural Semantic Metalanguage modellben. A modell újdonsága, hogy az elemek pozícióját, azaz a fordulónkonstrukciós egységben betöltött helyüket, valamint prozódiai jegyeiket (az időtartamot, az alaphfrekvencia maximumát, illetve a jelölő utáni szünetet) is felhasználta a diskurzusjelölők funkcióinak az elkülönítéséhez. A tanítási kísérletek után a tesztadatokon a modell igen jó arányban (75, illetve 85%-os biztonsággal) tudta a *hát*-nak az általános válaszjelölő és a hezitáló funkcióit azonosítani.

4. Összegzés

A diskurzusjelölökkel foglalkozó hazai vizsgálatok számának az 1980-as évek végétől napjainkig történő ugrásszerű növekedése jól mutatja, hogy a szóosztály a magyarországi diskurzuselemzésnek igen kedvelt témája. A kezdeti elméleti kutatások a 2010-es évekre empirikussá, korpuszalapúvá váltak. A jelenkori szinkron elemzések mellett a diakrón vizsgálatok száma is megnövekedett, s általánossá vált az elemek komplex megközelítése. Egyre több szövegtípusnak a diskurzusjelölő-mintázata lett feltérképezve, így az egyes elemek funkcionális spektrumának a bemutatása, valamint szövegtípusfüggő és -független használati körének a leírása is megtörtént. Az alkalmazott nyelvészeti aspektusok előtérbe kerülésével pedig még további területek (pl. fordítás, anyanyelv-pedagógia, kriminalisztikai szövegnyelvészet) kapcsolódtak be a szóosztály vizsgálatába. A diskurzusjelölő-kutatás több mint 35 évnyi eredményeinek a számbavétele egyértelműen igazolja, hogy egy dinamikusan fejlődő, kurrens nyelvészeti területről van szó. A tanulmányban olvashatók fényében a címben szereplő *hát, szóval* és *ilyen* diskurzusjelölőket remélhetőleg már senki sem bizonytalanságot kifejezőknek érzékeli, hanem a *hát*-ot és a *szóval*-t konklúziószói értelmében, nyomatékosító elemként, az *ilyen*-t pedig nem diskurzusjelölőként, hanem fokmérték határozói jelentésében használva. A modalitás változását pedig a végső összegzésként leírt, záró mondatvégi írásjel megváltoztatása hivatott érzékeltetni, miszerint: *Hát szóval ez egy ilyen érdekes terület!*

Irodalom

- Abuczki, Ágnes (2014). On the disambiguation of multifunctional discourse markers in multimodal interaction. *Journal of Multimodal User Interfaces*, 8(2), 121–134.
- Bakró-Nagy Marianne (2003). *Grammatikalizálódás vagy lexikalizálódás? – lám melyik?* Előadás. Elhangzott: Diakrón Kör. Budapest. MTA Nyelvtudományi Intézet. 2003. április 29.
- Bús Johanna (2025). *A Jóbarátok című sorozat nyelvészeti vizsgálata*. Szakdolgozat. Kézirat. Szeged: Szegedi Tudományegyetem. Letöltés: <https://www.diploma.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/151034/>
- Deme László (1984). *A beszéd és a nyelv*. (Harmadik kiadás.) Budapest: Tankönyvkiadó.
- Dér Csilla Ilona (2005). Diskurzusszerveződés és grammatikalizáció – néhány magyar diskurzusjelölő kialakulásáról. *Nyelvtudományi Közlemények*, 102, 247–264.
- Dér Csilla Ilona (2008). Diskurzusjelölők az internetes nyelvhasználatban. In Sárdi Csilla (szerk.), *MANYE XVII. Kommunikáció az információs technológia korszakában* (444–450). Pécs–Székesfehérvár: MANYE és Kodolányi János Főiskola.
- Dér Csilla Ilona (2009). Mik is a diskurzusjelölők? In Keszler Borbála & Tátrai Szilárd (szerk.), *Diskurzus a grammatikában – grammatika a diskurzusban* (293–303). Tinta Könyvkiadó: Budapest.
- Dér Csilla Ilona (2010). „Töltelékelem” vagy új nyelvi változó? A *hát, úgyhogy, így* és *ilyen* újabb funkciójáról a spontán beszédben. *Beszédkutatás*, 18, 159–170.
- Dér Csilla Ilona (2020). *Diskurzusjelölők és társulásaik a magyar nyelvben*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem és L'Harmattan Kiadó.
- Dér Csilla Ilona (2024). A *hátha* módosítószó kialakulásáról. In Forgács Tamás, Németh Miklós & Sinkovics Balázs (szerk.), *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei XII.* (17–32). Szeged: Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék.
- Dér Csilla Ilona & Markó Alexandra (2007). A magyar diskurzusjelölők szupraszegmentális jelöltsége. In Gecső Tamás & Sárdi Csilla (szerk.), *Nyelvelmélet – nyelvhasználat* (61–67). Székesfehérvár–Budapest: Kodolányi János Főiskola és Tinta Könyvkiadó.

- Dobos Csilla (2010). A diskurzuszjelölők vizsgálata a tárgyalótermi kommunikációban. In Gecső Tamás & Sárdi Csilla (szerk.), *Új módszerek az alkalmazott nyelvészeti kutatásban* (90–96). Székesfehérvár – Budapest: Kodolányi János Főiskola és Tinta Könyvkiadó.
- Dóla Mónika & Huszics Aliz (2022–2023). Diskurzuszjelölők tanítása magyarul tanuló felnőtteknek. *Hungarológiai Évkönyv*, 23–24(1–2), 110–122.
- Dömötör Adrienne (2008a). Az *úgy mond*-tól az *úgymond*-ig. Egy diskurzuszjelölő elem története az ómagyar kortól napjainkig. *Magyar Nyelvőr*, 132(1), 37–52.
- Dömötör Adrienne (2008b). A *hogyan mondjam* diskurzuszjelölő. *Magyar Nyelv*, 104(2), 427–442.
- Dróth Júlia (2021). Ironically, ... A diskurzuszjelölő mondatértékű határozók fordítása. In Navracsics Judit & Bátyi Szilvia (szerk.), *Nyelvek, nyelvváltozatok, következmények. II. Fordítástudomány, terminológia, retorika, kognitív nyelvészet, kontrasztív nyelvészet, interkulturális kommunikáció, névtan.* Budapest: Akadémiai Kiadó. Letöltés: https://mersz.hu/dokumentum/m1020nynyk2_3/#m1020nynyk_1
- Fábricz Károly (1986). *Partikulák a magyar és az orosz nyelvben*. Kandidátusi értekezés. Kézirat. Szeged. Letöltés: <https://real-d.mtak.hu/25/1/F%C3%A1br.pdf>
- Furkó Bálint Péter (2012). A diskurzuszjelölők funkcionális spektruma angol nyelvű forgatókönyvekben. Az angol *of course* és a magyar *persze* kontrasztív elemzése. *Officina Textologica*, 17, 139–151.
- Furkó Bálint Péter (2014). Perspectives on the translations of discourse markers. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, 6(2), 181–196. doi: 10.1515/ausp-2015-0013
- Furkó Bálint Péter (2019). *Diskurzuszjelölők és egyéb diskurzuszpragmatikai eszközök forgatókönyvek, tankönyvek és irodalmi szövegek párbeszédeiben*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Furkó Bálint Péter (2020). *Discourse markers and beyond: descriptive and critical perspectives on discourse-pragmatic devices across genres and languages*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Furkó Péter & Tóth Ágoston (2023). Mit tud a mesterséges intelligencia a diskurzuszjelölőkről: esettanulmányok a USAS és a BERT egyértelműsítési módszereiről. In Horváth Viktória, Dér Csilla Ilona & Hámori Ágnes (szerk.), *Empirikus társalgáskutatás Magyarországon* (85–107). Budapest: HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont.
- Futó Bettina, Alberti Gábor, Farkas Judit & Huszics Aliz (2022–2023). Mik ezek a kIS izék? Az *is* és a *szintén* mint diskurzuszjelölő, és tanításuk. *Hungarológiai Évkönyv*, 23–24(1–2), 74–91.
- Gósy Mária & Vladár Zsuzsa (2025). Az *izé* eredete, története és mai használata. *Alkalmazott Nyelvtudomány*, 25(1), 44–66. doi: <http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2025.1.003>
- Götz Andrea (2019). Diskurzuszjelölők és kötőelemek gyakorisága írott és beszélt, mediált és nem mediált diskurzuszokban. In Laczkó Krisztina & Tátrai Szilárd (szerk.), *Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság* (291–313). Budapest: ELTE Eötvös József Collegium.
- Hagymási Judit (2022–2023). A *csak* partikula a *MagyarOK* A1-es és A2-es kötetében. *Hungarológiai Évkönyv*, 23–24(1–2), 169–175.
- Hansen, Maj-Britt M. (1998). *The function of discourse particles: a study with special reference to spoken standard French*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Heltai Pál (2013). Kultúraspecifikus kifejezések és reáliák. *Fordítástudomány*, 15(1), 32–53.
- Hollóy Zsolt (2025). A tanári diskurzuszjelölők kapcsolatfenntartó szerepe az online szinkron és jelenléti tanórán. In Laczkó Krisztina & Tátrai Szilárd (szerk.), *Grammatikai kutatások és alkalmazások* (281–305). Budapest: ELTE Eötvös József Collegium.
- Ignác Márk (2021). *A vlogerek diskurzuszjelő-használata*. Szakdolgozat. Kézirat. Szeged: Szegedi Tudományegyetem. Letöltés: <https://www.diploma.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/125256/>
- Kertes Patrícia (2011). A diskurzuszjelölők funkciója érvelő érrettségi szövegekben. *Magyar Nyelvőr*, 135(2), 148–160.
- Keszler Borbála (1998). Bevezető szók és kifejezések. In Zoltán András (szerk.), *Nyelv, stílus, irodalom. Köszöntő könyv Péter Mihály 70. születésnapjára* (296–298). Budapest: ELTE BTK Keleti Szlav és Balti Filológiai Tanszék.
- Keszler Borbála & Tátrai Szilárd (szerk.) (2009). *Diskurzusz a grammatikában – grammatika a diskurzuszban*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Kiefer Ferenc (1988). Modal particles as discourse markers in questions. *Acta Linguistica Hungarica*, 38, 107–125.
- Klemm Antal (1928). *Magyar történeti mondattan*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Klemm Antal (1929). A *pedig* kötőszó története. *Magyar Nyelv*, 25(3–4), 97–103.

- Kugler Nóra (2008). *A talán és az esetleg* módosítószók funkciói írott és beszélt szövegekben. In Tátrai Szilárd & Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.), *Szöveg, szövegtípus, nyelvtan* (202–211). Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Marcsonkoné Kondacs Flóra (2024). *A hát, az izé és az ugye* diskurzusjelölők jelentéseinek ábrázolása a kibővített *Natural Semantic Metalanguage* modellben. Disszertáció. Kézirat. Szeged: Szegedi Tudományegyetem. Letöltés: <https://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/11838/1/M.%20Kondacs%20FI%3%B3ra%20v%3%A9gleges%20disszert%3%A1ci%3%B3ja.pdf>
- Markó Alexandra, Főző Eszter & Grácsi Tekla Etelka (2024). *Hát ugye egyébként szerintem*, avagy diskurzusjelölő-társulások mint egyéni beszédjellemzők a kriminalisztikai azonosításban. In Fogarasi Katalin, Ittész Dániel & Mány Dániel (szerk.), *Tudásmegosztás, információkezelés, alkalmazhatóság. I. Nyelvhasználat*. Budapest: Akadémiai Kiadó. Letöltés: https://mersz.hu/dokumentum/m1262tia_102/#m1262tia_100
- Nagy Anna (2016). A diskurzusjelölők szerepe humoros szövegekben. In Gécseg Zsuzsanna (szerk.), *LingDok 15. Nyelvészdoktoranduszok dolgozatai* (117–132). Szeged: Szegedi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola.
- Németh T. Enikő (1998). A *hát, így, tehát, mert* kötőszók pragmatikai funkciójának vizsgálata. *Magyar Nyelv*, 94(3), 324–331.
- Pomázi Bence (2022). A diskurzusjelölők tanítása egy középiskolai magyar nyelvi órán. *Anyanyelvpedagógia*, 25(2), 91–104. doi: 10.21030/anyp.2022.2.5
- Sárosi Zsófia (2003). Történeti szociopragmatika – magyar nyelvtörténet más megközelítésben. *Magyar Nyelv*, 99(4), 434–448.
- Schirm Anita (2009). A diskurzusjelölők a parlamenti beszédekben. In Kukorelli Katalin (szerk.), *Hatékony nyelvi, idegen nyelvi és szakmai kommunikáció interkulturális környezetben* (168–175). Dunaújváros: Dunaújvárosi Főiskola.
- Schirm Anita (2011). A diskurzusjelölők funkciói: a *hát*, az *-e* és a *vajon* elemek története és jelenkori szinkron státusa alapján. Doktori értekezés. Kézirat. Szeged: Szegedi Tudományegyetem. Letöltés: http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/759/1/schirm_anita_doktori_disszertacio.pdf
- Schirm Anita (2015). *A diskurzusjelölők mint humorkonstruáló eszközök a stand-up comedyben*. Előadás. Elhangzott: Újdonságok a szemantikai és pragmatikai kutatásokban 2. Szeged. 2015. április 17.
- Schirm Anita (2020a). A magyar diskurzusjelölő-kutatás bibliográfiája 2020-ig. Letöltés: http://schirmanita.hu/Schirm_Anita/Kutato_i_blog/Entries/2020/3/1_A_magyar_diskurzusjelolo_kutatas_bibliografija_2020-ig.html
- Schirm Anita (2020b). *Tekintsük hát végig a „hát”, „szóval”, „izé” szavakat*. https://anyanyelvcsavar.blog.hu/2020/07/21/tekintsuk_hat_vegig_a_hat_szoval_ize_szavakat
- Schirm Anita (2021). *Diskurzusjelölők szövegeken innen és túl*. Budapest: Loisir.
- Schirm Anita (2022a). A mondatpótlótól a diskurzusjelölőig. In Nagy L. János (szerk.), *Deme László szellemi öröksége. Előadások a nyelvtudós centenáriumán* (107–117). Budapest: Anyanyelvpolók Szövetsége.
- Schirm Anita (2022b). *Bezzeg az én időmben...* Adalékok a *bezzeg* szó történetéhez és használatához. In Forgács Tamás, Németh Miklós & Sinkovics Balázs (szerk.), *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei XI.* (361–372). Szeged: Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék.
- Schirm Anita (2025). A diskurzusjelölők a történeti pragmatika szemszögéből. *Jelentés és Nyelvhasználat*, 12(2), 113–124. doi: <http://dx.doi.org/10.14232/jeny.2025.2.8>
- Simonyi Zsigmond (1881). *A magyar kötőszók, egyuttal az összetett mondat elmélete. A mellérendelő kötőszók*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Simonyi Zsigmond (1882). *A magyar kötőszók, egyuttal az összetett mondat elmélete. Második kötet. Az alárendelő kötőszók első fele. A hogy és -e kötőszók*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Szabó Veronika, Prohászka Zsolt & Szőke Patrícia (2022–2023). A diskurzusjelölők tanítása gyerekeknek a magyarórán. *Hungarológiai Évkönyv*, 23–24(1–2), 123–130.
- Tompa József (1962). A kötőszó mint egyszavas mondat és mint főnév. *Magyar Nyelvőr*, 86(3), 265–282.
- Varga Mónika (2024). Evidencialitás- és attitűdjelölők elemzése Bethlen Miklós emlékiratában és leveleiben. In Forgács Tamás, Németh Miklós & Sinkovics Balázs (szerk.), *A nyelvtörténeti*

- kutatások újabb eredményei XII.* (247–261). Szeged: Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék.
- Vargáné Kiss Katalin (2012). Diskurzusjelölők szerepe különböző műfajú pénzügyi szakszövegekben. In Silye Magdolna (sorozatszerk.), *Porta Lingua – 2012. Szaknyelv kutatási irányzatok és alkalmazások* (161–171). Debrecen: Szaknyelvoktatók és -Kutatók Országos Egyesülete.
- Viszket Anita (2020). Diskurzusjelölők jövet-menet. *Hungarológiai Évkönyv*, 21, 180–188.
- V. Raisz Rózsa (2002). Beszélt nyelvi elemek a tanári megnyilatkozásokban. In Balázs Géza, A. Jászó Anna & Koltói Ádám (szerk.), *Éltető anyanyelvünk. Írások Grétsy László 70. születésnapjára* (410–414). Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Zhao, H. (2014). The textual function of discourse markers under the framework of relevance theory. *Theory and Practice in Language Studies*, 4(10), 2105–2113. doi: 10.4304/tpls.4.10.2105-2113
- W1 = Magyar Tudományos Művek Tára. <https://www.mtmt.hu/>
- W2 = Google Tudós. <https://scholar.google.com/>
- W3 = Nyelv és Tudomány. <https://www.nyest.hu/>
- W4 = Nemtöltelék töltelékszavak YouTube lejátszási lista.
<https://www.youtube.com/playlist?app=desktop&list=PLKpulk7VUFwiA7vWWltRc1Ro6AJABTzER>